

پراکنش و فراوانی میگوی غیربومی آب شیرین *Macrobrachium nipponense* (De Haan, 1849) در

تالاب انزلی و ارتباط آن با برخی عوامل محیطی

چکیده

این تحقیق جهت بررسی پراکنش و فراوانی نسبی میگوی غیربومی آب شیرین *Macrobrachium nipponense* و ارتباط آن با برخی عوامل محیطی در تالاب انزلی و به صورت ماهانه از فروردین ۱۳۹۳ الی مهر ۱۳۹۴ انجام شد. در مجموع ۱۳۹۵۸ میگو شامل ۷۱۷۰ نر، ۶۱۱۵ ماده و ۶۷۳ میگوی نابالغ مورد مطالعه قرار گرفت. نمونه برداری در ۱۲ ایستگاه از چهار ناحیه غرب، شرق، مرکزی و بخش سیاه کشیم تالاب و دو رودخانه سیاه درویشان و هندخاله از حوضه‌های آبریز آن تالاب با استفاده از تله‌های مخروطی صید میگو با چشمه‌های ۲ میلی‌متری انجام شد. نسبت جنسی نر به ماده ۱: ۱/۱۷ برآورد گردید. فراوانی نرها در ماه‌های فروردین، اردیبهشت، خرداد، شهریور، مهر، آبان، آذر و بهمن و فراوانی ماده‌ها در ماه‌های تیر و مرداد غالبیت داشت. فراوانی نر و ماده‌ها در نواحی مختلف تالاب متفاوت بود، به طوری که در تالاب غرب و رودخانه‌های سیاه‌درویشان و هندخاله نرها و در تالاب شرق ماده‌ها غالب بودند فراوانی و زی‌توده زنده نسبی میگو در ماه‌های مختلف، متفاوت و اختلاف معنی‌دار بود ($p < 0.05$)، به طوری که بیش‌ترین و کم‌ترین فراوانی نسبی تعداد به ترتیب در مرداد (202 ± 71 عدد در هر تله) و اسفند (11 ± 6 عدد در هر تله) و میزان زی‌توده نسبی در مرداد (377 ± 115 گرم در هر تله) و دی ($5 \pm 1/3$ گرم در هر تله) به‌دست آمد. در نواحی مختلف از نظر شاخص‌های مذکور اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد ($p > 0.05$)، لیکن بیش‌ترین آن‌ها در ناحیه شرقی تالاب و کم‌ترین آن در ناحیه غربی و مرکزی تالاب بود. بین فراوانی نسبی میگو و عوامل فیزیکوشیمیایی آب از قبیل دما، شوری، سختی و هدایت الکتریکی آب، همبستگی معنی‌دار مثبت و با اکسیژن محلول، شفافیت و عمق آب همبستگی معنی‌دار منفی به‌دست آمد ($p < 0.05$). همچنین بین فراوانی میگو و جنس خاک بستر تالاب همبستگی تقریباً مناسبی مشاهده شد ($r = 0.4$).

واژگان کلیدی: میگوی غیربومی، *Macrobrachium nipponense*، پراکنش، فراوانی،

عوامل محیطی، تالاب انزلی.

افشار ذوقی شلمانی^{۱*}

رحمان پاتیمار^۲

حجت اله جعفریان^۳

شهرام عبدالملکی^۴

بابک تیزگار^۵

۱.۵. بخش تحقیقات شیلات و آبزیان، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان گیلان، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، رشت، ایران

۲.۳. دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه

گنبدکاووس، گنبدکاووس، ایران

۴. مؤسسه تحقیقات بین‌المللی تاس ماهیان دریای خزر،

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، رشت،

ایران

*مسئول مکاتبات:

zoughi_a@yahoo.com

کد مقاله: ۱۳۹۶۰۲۰۵۰۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۲/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۱/۱۶

این مقاله برگرفته از رساله دکتری است.

مقدمه

میگوی غیربومی آب شیرین *Macrobrachium nipponense* بومی کشورهای چین، ژاپن، کره، ویتنام، میانمار و تایوان است (Cai and Ng, 2002; Yu and Miyakae, 1972). این گونه به کشورهای دیگر از قبیل سنگاپور (Chong et al., 1987)، فیلیپین (Cai and Shokita, 2006)، ازبکستان (Mirabdullaev and Niazova, 2005)، عراق (Salman et al., 2006)، قزاقستان و روسیه (گرگین و علیمحمدی، ۱۳۸۳) معرفی گردید. حضور این گونه اولین بار در ایران در استان گلستان (شمال ایران) توسط گرگین و علیمحمدی (۱۳۸۳) و به دنبال آن در تالاب انزلی (استان گیلان) توسط DE Grave و Ghane (۲۰۰۶) گزارش شد. بر اساس تحقیقات انجام گرفته توسط تحقیقی و همکاران (۱۳۹۱)، Bandani (۲۰۱۲)، بندانی و همکاران (۱۳۹۲) و Imanpour Namin و همکاران (۲۰۱۴)، به نظر می‌رسد در

سراسر حوضه شمال ایران گسترش یافته باشد. عبدالملکی و همکاران (۱۳۹۱) در مطالعه سد خاکی خندقلو شهرستان ماهشان استان زنجان نیز از حضور گونه مذکور در آن منطقه گزارش دادند. یکی از عوامل پراکنش این گونه، همراه شدن اتفاقی با ماهیان و میگوهای اصلی پرورشی است. دلیل ورود این گونه به استان گلستان همراه شدن با میگو پرورشی *Macrobrachium rosenbergii* و یا سایر آبزیان بیان شد (گرگین و علیمحمدی، ۱۳۸۳). DE Grave و Ghane (۲۰۰۶) دلایل ورود میگوی *M. nipponense* به ایران و تالاب انزلی را همراه شدن تصادفی با کپور ماهیان چینی وارداتی به ایران و میگوی پرورشی *M. rosenbergii* جهت فعالیت‌های تحقیقاتی و یا احتمالاً از طریق ورود از کشورهای همسایه مانند ازبکستان، قزاقستان و عراق بیان کردند.

جنس *Macrobrachium* از نظر اکولوژیکی به دو گروه تقسیم می‌شود. عمده گونه‌های این جنس به‌طور گسترده‌ای پراکنده و برای تکمیل مرحله لاروی نیاز به میزانی از شوری (۳۵-۱۰ گرم در هزار) داشته و به‌عنوان یوری‌هالین مطرح هستند. گروه دیگر با پراکنش محدود بوده و در خشکی‌ها محصورند و تکمیل چرخه زندگی آن‌ها در آب شیرین است. آن‌ها عمدتاً در آب‌های مصبی و تالاب‌های کنار دریا سکنی دارند، اما گاهی در استخرهایی که با رودخانه و دریاچه مرتبط هستند، زندگی می‌کنند (Kamita, 1970).

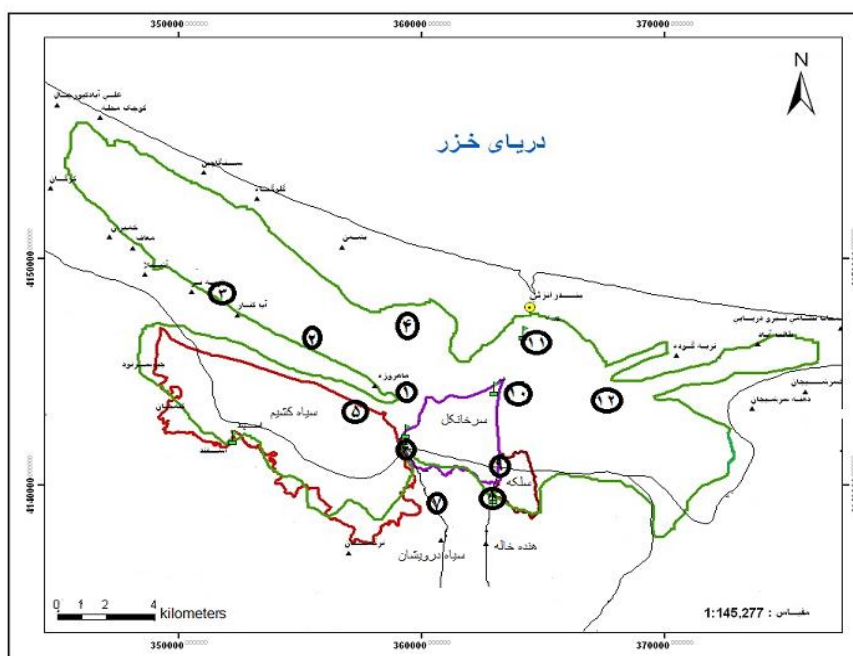
تالاب انزلی یکی از تالاب‌های بارز بین‌المللی است که تنوع اکولوژیکی، تغییرات فصلی و غنای حیات‌وحش، آن‌را به اکوسیستم منحصر به فرد و جایگاه ویژه تبدیل کرده است. تالاب انزلی جزء تالاب‌های طبیعی و آب شیرین کشور بوده و دارای ۱۱ رود اصلی و ۳۰ رود فرعی است که پس از آبیاری مزارع و شالیزارها به همراه جریان‌های سطحی حوزه آبریز تالاب به آن وارد می‌شوند. حداکثر عمق آب تالاب در بهار و در نواحی غربی تالاب حتی به ۳ متر نیز می‌رسد (نظمی، ۱۳۹۲). تالاب انزلی با توجه به مورفولوژی و سایر خصوصیات به چهار بخش تفکیک می‌گردد که شامل: بخش غربی، بخش شرقی، بخش مرکزی و بخش جنوب غربی (سیاه کشیم) تالاب است. این چهار بخش از نظر فیزیوگوشیمیایی، مورفولوژی، فیتو اکولوژی و جغرافیایی با یکدیگر تفاوت کلی داشته و سیستم‌های متفاوتی را تشکیل می‌دهند (منوری، ۱۳۶۹).

از دیدگاه اکولوژی ورود هرگونه غیربومی به منابع آبی یک کشور می‌تواند مشکلات مختلفی را برای گونه‌های بومی همراه داشته باشد و حتی منجر به حذف آن‌ها شود. با توجه به قدرت گسترش و سازگاری این میگو با شرایط محیطی، احتمالاً امکان حذف این گونه وجود ندارد، کما این که برخی گونه‌های معرفی شده به این تالاب مانند ماهی حوض وحشی، امور نما و غیره نیز تاکنون دوام یافته‌اند، از سوی دیگر وجود میگوی مذکور در اقلام غذایی تعدادی از ماهیان اقتصادی تالاب انزلی مانند سوف، اسبله، اردک‌ماهی و کپور نشان‌دهنده جایگزینی در زنجیره غذایی اکوسیستم تالاب است (De Grave and Ghane, 2006)، همچنین با رشد جمعیت آن‌ها می‌توان نسبت به صید تجاری آن‌ها اقدام نمود. این میگو در زادگاه‌های خود و در کشورهایی از قبیل ژاپن، چین و کره به‌طور گسترده تجاری و پرورشی بهره‌برداری می‌شود. میزان برداشت این میگو در سال ۲۰۱۲ در کشور چین، ۲۳۷۴۳۱ تن بود که بیشترین میزان در بین میگوهای پرورشی در آن کشور است (New, 2015). گونه مذکور در ویتمام نقش مهمی در صید شیلانی دارد (Nguyen et al., 2003). تاکنون مطالعات جامع و گسترده در خصوص میگوی آب شیرین در تالاب انزلی صورت نگرفته است و تنها می‌توان به مطالعه اولیه DE Grave و Ghane (۲۰۰۶) در خصوص پراکنش و فراوانی این میگو در تالاب انزلی اشاره نمود. لذا با توجه به نقش مهمی که این گونه در تالاب انزلی اکولوژیکی و اقتصادی می‌تواند داشته باشد، ضرورت می‌نماید نسبت به پویایی جمعیت میگوی مورد مطالعه پرداخته تا در مدیریت ذخایر و بوم‌شناسی کاربردی و نهایتاً تعادل اکولوژیکی اکوسیستم مورد استفاده قرار گیرد. این تحقیق به پراکنش و فراوانی نسبی میگو در نقاط مختلف تالاب و برخی حوضه‌های آبریز و ارتباط آن با برخی عوامل محیطی موجود در آن پرداخته است.

مواد و روش‌ها

این مطالعه در تالاب بین‌المللی بندر انزلی در استان گیلان که با وسعت ۱۹۰ کیلومترمربع و با مختصات جغرافیایی ۳۷ درجه و ۲۲ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۳۲ دقیقه عرض شمالی و ۴۹ درجه و ۱۴ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی واقع شده انجام گرفت. نمونه‌برداری ماهیانه و از فروردین ۱۳۹۳ تا فروردین ۱۳۹۴ انجام شد. با توجه به گستردگی تالاب، دوازده ایستگاه در نقاط مختلف تالاب انتخاب گردید. انتخاب ایستگاه بر اساس قابلیت دسترسی، وسعت آبی و بررسی مناسب منطقه مورد مطالعه صورت گرفت، به طوری که در غرب تالاب که عمده منطقه را شامل می‌شود، ایستگاه‌های بیشتر انتخاب گردید (شکل ۱). پارامترهای دما، اکسیژن محلول، سنجش هدایت الکتریکی، شوری آب، پی‌اچ، شفافیت و عمق آب اندازه‌گیری شد، همچنین سختی آب (میلی‌گرم در لیتر و برحسب کربنات کلسیم) به روش تیتراسیون، میزان درصد مواد آلی بستر به روش سوزاندن (Robertson, 2011) و تعیین نوع بافت بستر تالاب به روش هیدرومتری (Bouyoucos, 1936) انجام گرفت. نمونه‌برداری از میگو با به کارگیری دو تله مخروطی (fyke net) با چشمه‌های ۲ میلی‌متری در هر ایستگاه و مدت ۲۴ ساعت در هر ماه انجام پذیرفت. نمونه‌ها بعد از جمع‌آوری در فرمالین ۴ درصد و سپس الکل ۷۰ درصد تثبیت و نگهداری شدند. نرها و ماده‌ها از هم تفکیک شدند. فراوانی نرها و ماده‌ها به صورت نسبت جنس نر به ماده بر اساس فراوانی صید شده در طول دوره نمونه‌برداری انجام و برای بررسی معنی‌دار بودن از آزمون مربع کای استفاده گردید. اندازه‌گیری طول کل برحسب میلی‌متر با استفاده از کولیس با دقت ۰/۱ میلی‌متر و وزن میگوها برحسب گرم و با ترازوی با دقت ۰/۰۱ گرم اندازه‌گیری شد. برای محاسبه فراوانی نسبی از روش صید در واحد تلاش (CPUE) استفاده شد (King, 2007). در این روش میانگین میزان صید به ازای هر تله صیادی در هر ایستگاه، طی یک شبانه‌روز در هر ماه محاسبه، سپس با تعداد میگوهای صید شده در هر تله از دیگر ایستگاه‌ها به صورت ناحیه‌ای مقایسه شد.

مقایسه داده‌های حاصل از نتایج بر اساس میانگین با محاسبه میزان خطای استاندارد (خطای استاندارد \pm میانگین) ارائه شد. برای مقایسه بین ماه‌ها و نواحی مورد مطالعه از آنالیز واریانس یک‌طرفه ANOVA و متعاقب آن آزمون توکی post-hoc Tukey استفاده شد. سطوح معنی‌دار در سطح $p < 0.05$ بررسی گردیدند. جهت تعیین همبستگی فراوانی نسبی جمعیت میگو در نواحی مختلف با عوامل فیزیکی و شیمیایی آب از ضریب همبستگی پیرسون و برای تعیین همبستگی بین فراوانی نسبی جمعیت میگو با جنس بستر از ضریب همبستگی اتا استفاده شد. در این تحقیق جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار EXCEL ۲۰۱۰ و SPSS ویرایش بیست و یکم استفاده گردید.

شکل ۱: تصویر موقعیت تالاب انزلی و ایستگاه‌های نمونه‌برداری

نتایج

بر اساس جدول ۱، پارامترهای اندازه‌گیری شده در ماه‌های مختلف نوسان داشته به طوری که به‌غیر از عمق آب در ماه‌های مختلف اختلاف معنی‌دار را نشان دادند ($p < 0.05$). عوامل فیزیکی و شیمیایی آب و بستر در بین نواحی مورد مطالعه نیز مورد بررسی قرار گرفت (جدول ۲). میانگین اکسیژن، pH، شفافیت و عمق آب در نواحی مختلف تالاب دارای اختلاف معنی‌دار بود ($p < 0.05$) ولی از نظر دما، شوری، سختی، هدایت الکتریکی آب و مواد آلی بستر اختلاف معنی‌دار مشاهده نگردید ($p > 0.05$). جنس بافت بستر در فصول مختلف در طی دوره مطالعه، در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۱- وضعیت عوامل فیزیکوشیمیایی در ماه‌های مختلف در تالاب انزلی (۱۳۹۴-۱۳۹۳)

میانگین	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند	فروردین	میانگین
دما	e	c	b	a	a	b	d	e	f	g	f	f	d	۱۷۵±۰/۶
(درجه سانتی‌گراد)	۱۵/۱±۰/۵	۲۳/۵±۰/۵	۲۹/۲±۰/۲	۲۹/۲±۰/۲	۲۹/۲±۰/۲	۲۷/۱±۰/۴	۱۷/۶±۰/۵	۱۳/۹±۰/۲	۱۰/۸±۰/۲	۸/۲±۰/۵	۱۰/۲±۰/۴	۱۷/۲±۰/۲	۱۷/۰±۰/۲	۱۷۵±۰/۶
اکسیژن (میلی‌گرم در لیتر)	a	bcd	d	bcd	bcd	bcd	bcd	abc	ab	ab	ab	a	bcd	۵/۲±۰/۱
پی‌اچ	bc	abc	abc	ab	a	c	abc	abc	bc	abc	abc	abc	abc	۸/۲±۰/۰
شوری (گرم در لیتر)	bc	bc	b	a	a	bc	bc	c	c	c	c	c	c	۷/۰±۰/۱
سختی (کیلوگرم کلسیم)	d	cd	abc	ab	a	cd	cd	cd	cd	cd	cd	cd	cd	۳۹±۲۳
هدایت الکتریکی (میکروزیمنس سانتی‌متر)	cd	bcd	abc	ab	a	bcd	cd	cd	cd	d	d	d	d	۱۷۰۲±۱۶۸
عمق آب (سانتی‌متر)	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	۹۳±۳
شفافیت آب (سانتی‌متر)	abc	c	bc	c	c	c	bc	a	ab	abc	abc	abc	abc	۴۸±۲
مواد آلی (درصد)	۲/۶±۰/۵	---	۹/۸±۲/۳	۹/۸±۲/۳	۹/۸±۱/۹	۱۷/۵±۰/۲	۷/۵±۰/۲	۷/۸±۰/۲	۷/۶±۰/۲	۷/۵±۰/۲	۷/۱±۰/۱	۷/۵±۰/۲	۷/۵±۰/۲	۲۰±۰/۴

- وجود حداقل یک حرف مشترک بین اعداد (هر سطر) نشان‌دهنده عدم اختلاف معنی‌دار در سطح ۵٪ است.

جدول ۲: وضعیت عوامل فیزیکوشیمیایی در نواحی مختلف تالاب انزلی (۱۳۹۴-۱۳۹۳).

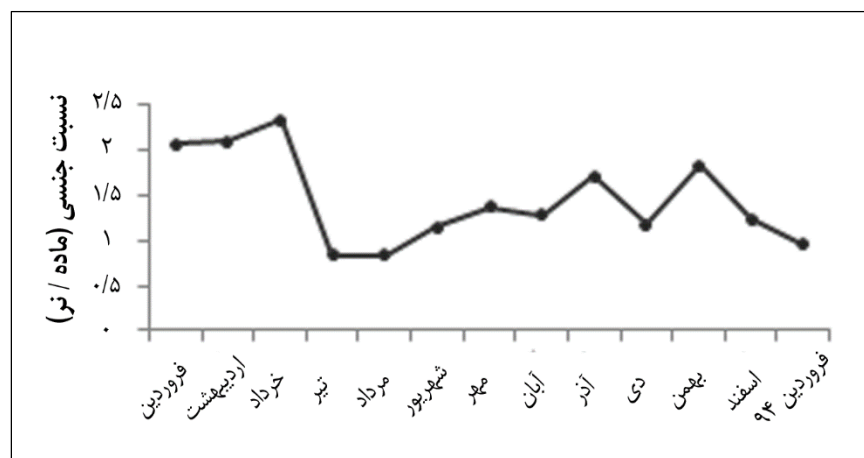
میانگین	رودخانه هندخاله	رودخانه سیاه‌درویشان	سیاه‌کشیم	تالاب شرق	تالاب مرکزی	تالاب غرب	دما
۱۸/۵±۰/۶	۱۸/۶±۱/۵	۱۸/۴±۱/۴	۱۸/۲±۲/۰	۱۸/۵±۲/۳	۱۸/۸±۱/۶	۱۸/۶±۱/۰	(درجه سانتی‌گراد)
۵/۲±۰/۱	۵/۴±۰/۳	۶/۴±۰/۳	۴/۰±۰/۷	۵/۴±۰/۵	۴/۶±۰/۳	۵/۰±۰/۲	اکسیژن (میلی‌گرم در لیتر)
۸/۲±۰/۰	۸/۰±۰/۱	۷/۹±۰/۱	۷/۸±۰/۱	۸/۰±۰/۱	۸/۴±۰/۱	۸/۵±۰/۱	پی‌اچ
۱/۰±۰/۱	۱/۲±۰/۳	۰/۸±۰/۲	۰/۵±۰/۱	۰/۵±۰/۱	۱/۹±۰/۵	۱/۰±۰/۲	شوری (گرم در لیتر)
۳۴۹±۲۳	۳۷۴±۶۸	۲۹۱±۴۹	۳۲۶±۴۸	۳۱۵±۱۸	۴۹۰±۸۷	۳۰۸±۳۱	سختی (میلی‌گرم در لیتر)
۱۷۰۳±۱۶۸	۲۲۸۴±۵۳۷	۱۵۵۴±۴۳۰	۱۰۹۲±۱۸۷	۱۱۵۱±۱۲۰	۱۸۲۹±۴۷۹	۱۷۱۴±۲۷۲	هدایت الکتریکی (میکروزیمنس سانتی‌متر)
۹۳±۳	۷۹±۳	۱۳۲±۷	۹۰±۱۲	۹۱±۶	۶۷±۶	۹۵±۵	عمق آب (سانتی‌متر)
۴۸±۲	۳۶±۲	۴۶±۳	۶۳±۱۲	۵۰±۸	۳۶±۲	۵۶±۲	شفافیت آب (سانتی‌متر)
۱۷۰۳±۱۶۸	۲۲۸۴±۵۳۷	۱۵۵۴±۴۳۰	۱۰۹۲±۱۸۷	۱۱۵۱±۱۲۰	۱۸۲۹±۴۷۹	۱۷۱۴±۲۷۲	مواد آلی (درصد)

- وجود حداقل یک حرف مشترک بین نواحی (هر سطر) نشان‌دهنده عدم اختلاف معنی‌دار در سطح ۵٪ است.

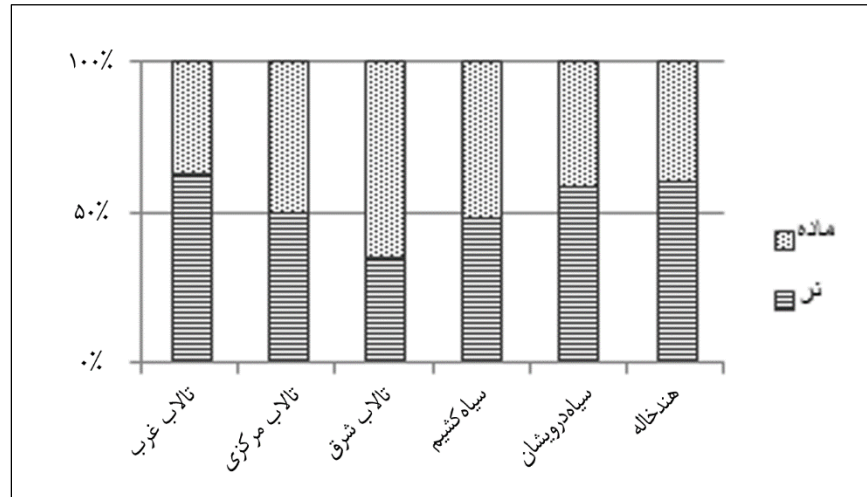
جدول ۳: وضعیت جنس خاک بستر در نواحی مختلف تالاب انزلی (۱۳۹۳).

تالاب غرب	تالاب مرکزی	تالاب شرق	سیاه کشیم	رودخانه سیاه‌درویشان	رودخانه هندخاله
بهار	لومی رسی سیلتی	لومی رسی	لومی سیلتی	لومی شنی	لومی شنی
تابستان	لومی سیلتی - لومی شنی	لومی	لومی رسی سیلتی	لومی شنی	لومی رسی
پاییز	لومی سیلتی - لومی شنی	لومی	لومی رسی سیلتی	لومی شنی	لومی
زمستان	لومی - لومی سیلتی	لومی	لومی	لومی سیلتی	لومی

بر اساس نتیجه به‌دست‌آمده از آزمون مربع کای، میانگین نسبت جنسی نر به ماده در کل دوره ۱: ۱/۱۷ برآورد گردید. این شاخص در ماه‌های مختلف به‌غیر از ماه‌های دی، اسفند و فروردین ۱۳۹۴ تفاوت معنی‌داری را نشان داد. نرها در ماه‌های فروردین، اردیبهشت، خرداد، شهریور، مهر، آبان، آذر و بهمن و ماده‌ها در ماه‌های تیر و مرداد غالبیت داشتند (شکل ۲).
نسبت جنسی در نواحی مختلف تالاب متفاوت بود، به‌طوری‌که در تالاب غرب و رودخانه‌های سیاه‌درویشان و هندخاله نرها و در تالاب شرق ماده‌ها غالب بودند (شکل ۳).

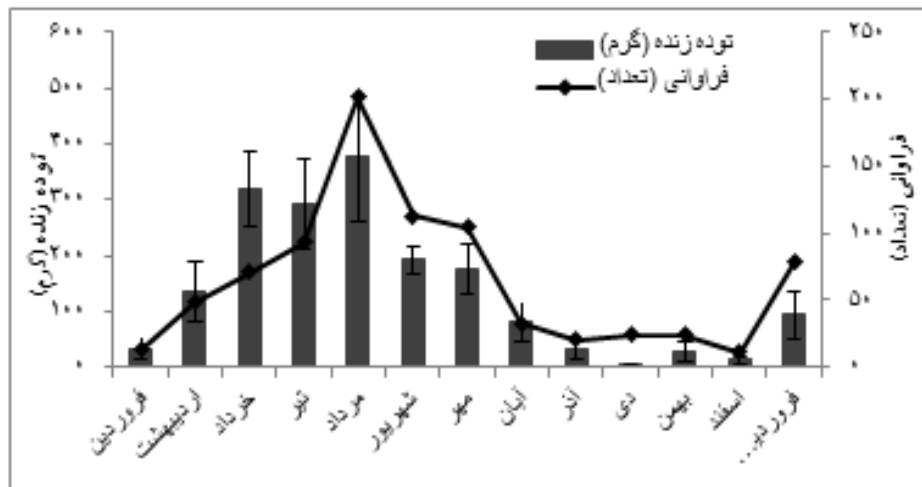

شکل ۲: نمودار نسبت جنسی (ماده/ نر) در میگوی *M. nipponense* در تالاب انزلی (۱۳۹۴-۱۳۹۳).

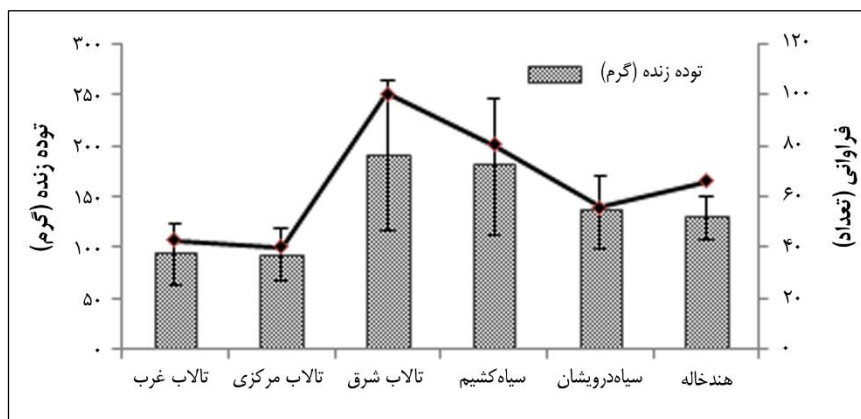

شکل ۳: نمودار نسبت جنسی (ماده/ نر) در میگوی *M. nipponense* در نواحی مختلف تالاب انزلی (۱۳۹۴-۱۳۹۳).

میانگین میزان فراوانی نسبی تعداد و توده زنده میگو بر اساس واحد تلاش صیادی در ماه‌های مختلف نمونه‌برداری در شکل ۴ نشان داده شده است. بیش‌ترین توده زنده (گرم) در ماه‌های مرداد، خرداد و تیر و کم‌ترین مقدار در دی، بهمن و اسفند بود. از نظر میزان توده زنده در ماه‌های مختلف نمونه‌برداری اختلاف معنی‌دار مشاهده شد ($p < 0.05$). میزان توده زنده نسبی در نواحی مختلف در طی مدت تحقیق اختلاف معنی‌دار مشاهده نشد ($p > 0.05$), اگرچه توده زنده در شرق تالاب و سیاه‌کشیم بیش‌ترین و در ناحیه غرب تالاب و مرکزی کم‌ترین مقدار را نشان داد (شکل ۵).

شکل ۴: نمودار ارتباط میزان فراوانی نسبی تعداد و توده زنده میگوی *M. nipponense* برحسب واحد تلاش صیادی در تالاب انزلی (۱۳۹۴-۱۳۹۳).

شکل ۵: ارتباط میزان فراوانی نسبی تعداد و توده زنده میگوی *M. nipponense* برحسب واحد تلاش صیادی در نواحی مختلف تالاب انزلی (۱۳۹۳-۱۳۹۴).

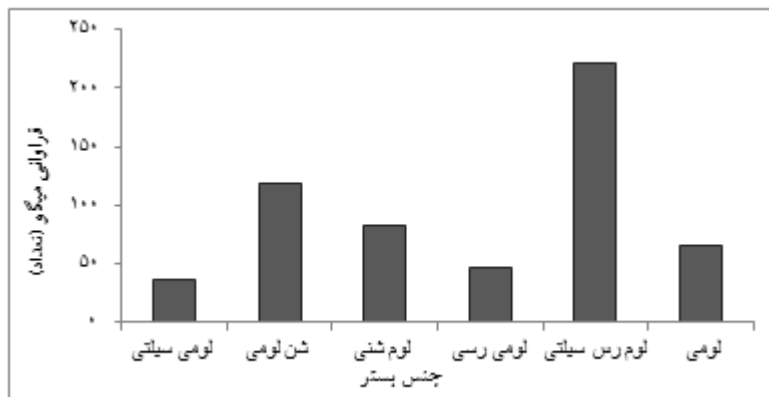
از نظر میزان فراوانی نسبی تعداد میگو در ماه‌های مختلف، بیش‌ترین تعداد در مرداد، شهریور و مهر و کم‌ترین تعداد در دی، بهمن و اسفند مشاهده شد (شکل ۴). از نظر فراوانی میگو بین ماه‌های مختلف، اختلاف معنی‌دار مشاهده شد ($p < 0.05$). میزان فراوانی نسبی در نواحی مختلف، اختلاف معنی‌داری را نشان نداد ($p > 0.05$) لیکن بیش‌ترین و کم‌ترین فراوانی به ترتیب در تالاب شرق و تالاب غربی بود (شکل ۵). بین فراوانی نسبی میگو با عوامل محیطی (جدول ۴) از قبیل دما، اکسیژن، شوری، سختی، هدایت الکتریکی، میزان عمق و شفافیت آب همبستگی معنی‌دار را نشان داد ($p < 0.05$) لیکن با عواملی مانند میزان مواد آلی و pH ارتباط معنی‌داری مشاهده نشد ($p > 0.05$). همچنین بین فراوانی نسبی میگو و جنس بستر، همبستگی تقریباً مناسبی وجود داشت ($r = 0.4$) به طوری که بیش‌ترین فراوانی مربوط به بسترهای لوم رس سیلتی بود (شکل ۶).

جدول ۴: ارتباط ضریب همبستگی فراوانی نسبی میگوی *M. nipponense* با عوامل محیطی در تالاب انزلی (۱۳۹۴-۱۳۹۳).

شاخص	دما (درجه سانتی‌گراد)	اکسیژن (میلی‌گرم در لیتر)	پی‌اچ	شوری (گرم در لیتر)	سختی (میلی‌گرم در لیتر)	هدایت الکتریکی (μ/cm)	عمق (سانتی‌متر)	شفافیت (سانتی‌متر)	مواد آلی (درصد)
فراوانی	$r = 0.457^{**}$	$r = -0.242^{**}$	$r = -0.140$	$r = 0.262^*$	$r = -0.217^{**}$	$r = 0.194^*$	$r = -0.186^*$	$r = -0.319^*$	$r = 0.187$
	n=156	n=156	n=156	n=156	n=156	n=156	n=156	n=156	n=144

- وجود ** نشان‌دهنده میزان همبستگی در سطح $a = 0.01$ است.

- وجود * نشان‌دهنده میزان همبستگی در سطح $a = 0.05$ است.

شکل ۶: نمودار ارتباط فراوانی میگوی *M. nipponense* با جنس بستر در تالاب انزلی (۱۳۹۳).

بحث و نتیجه گیری

تالاب انزلی مانند بسیاری از منابع آبی در معرض ورود گونه‌های غیربومی بوده است. مطالعه گونه‌های غیربومی به لحاظ سهم قابل ملاحظه آن‌ها در استنباط ساختار جوامع اکولوژیک و مدیریت منابع طبیعی مهم می‌باشد (بندانی و همکاران، ۱۳۹۲). کنترل و بهره‌برداری مناسب از این گونه در اکوسیستم تالاب انزلی و حوضه آبریز نیازمند شناخت جمعیت آن‌ها است. در یک محیط زیست، جمعیت حیوانات به‌مرور زمان در اثر تغییرات محیطی تحت تأثیر قرار می‌گیرند. با بررسی پارامترهای جمعیت این تغییرات بهتر مورد بررسی قرار می‌گیرند (Wang et al., 2006).

فراوانی جنس نر و ماده در طول دوره دارای نوسان بود. در بیش‌تر ماه‌های سال نسبت نر به ماده غالبیت دارد، درحالی‌که ماده‌ها فقط دو ماه از سال غالبیت را نسبت به نرها نشان دادند که مربوط به فصل تولیدمثل است. از نظر توزیع نر و ماده در نواحی مختلف تالاب نیز غالبیت نر نسبت به ماده‌ها بیش‌تر و به‌غیر از تالاب شرق، در تالاب غرب، رودخانه‌های سیاه‌درویشان و هندخاله این قضیه مشهود بود، شاید منطقه تالاب شرق مأوای مناسبی برای تولیدمثل باشد. نسبت بیش‌تر نر به ماده در میگوی *M. nipponense* در تالاب آجیگل گلستان توسط بندانی و همکاران (۱۳۹۲) در میگوی *M. volenhovenii* (Kingdom and Erond, 2013) میگوی *Palaemon northropi* (Pralon et al., 2006) و *Palaemon adspersus* (عبدالملکی، ۱۳۸۲) گزارش شده است، این درحالی‌است که تحقیقی و همکاران (۱۳۹۱) و Imanpour Namin و همکاران (۲۰۱۴) نسبت نر به ماده را کم‌تر و به ترتیب ۱/۴:۱ و ۰/۵۸:۱ در میگوی *M. nipponense* در منابع آبی گیلان به دست آوردند. Tawari-Fufeyin و همکاران (۲۰۰۵) بیان کردند که نسبت جنسی همیشه ثابت نیست و ممکن است از یک فصل به فصل دیگر یا از سالی به سال دیگر در همان جمعیت تغییر یابد.

نوسانات زیست‌محیطی مرتبط با تغییرات آب‌وهوای فصلی، نقش عمده‌ای در فیزیولوژی و رفتار موجودات آبی دارند. دما یکی از عوامل فیزیکی تأثیرگذار بر موجودات بوده و تأثیرات بیولوژیکی این عامل، چندجانبه و گسترده است (Valenti et al., 1987). دما در طی مدت مطالعه دارای تغییرات زیادی بود، اگرچه در بیش‌تر ماه‌های سال دما برای رشد مناسب بود لیکن حداقل در ۵ ماه از سال در خارج از تحمل دمایی میگو است. Zimmerman (۱۹۹۸) عنوان کرد دامنه مناسب دمایی برای رشد میگوهای آب شیرین ۳۲-۲۵ درجه سانتی‌گراد است و رشد آن‌ها در دمای کم‌تر از ۱۹ و بیش‌تر از ۳۴ درجه سانتی‌گراد متوقف شده و حتی در درازمدت این وضعیت می‌تواند باعث از بین رفتن آن‌ها شود. از نظر میزان فراوانی نسبی میگو، در فصول مختلف با نوساناتی همراه است که بیش‌ترین آن در ماه‌های مرداد و شهریور، تیر (دمای ۲۹-۲۷ درجه سانتی‌گراد) و نیز مهرماه با دمای میانگین ۱۷/۶ درجه سانتی‌گراد و کم‌ترین آن در ماه‌های سرد سال (دی، بهمن، اسفند با دمای ۱۱/۳-۸/۴ درجه سانتی‌گراد) همراه بوده است. این نوسان فراوانی مطابق با نوسانات دمایی است به‌طوری‌که میگوها در دامنه مناسب دمایی بیش‌ترین فراوانی را داشتند. در

دریای خزر نیز بیشترین فراوانی و توده زنده در فصول بهار و تابستان و کمترین در زمستان برای میگوهای جنس پالمون گزارش شده است (عبدالملکی، ۱۳۸۲). Oh و همکاران (۱۹۹۹) در یک مطالعه چندساله تغییر فراوانی در فصول مختلف را برای گونه *Crangon crangon* در خلیج Port Erin واقع در کشور انگلیس گزارش نمودند. علاوه بر دما، عوامل دیگر از قبیل اکسیژن؛ شوری، سختی و هدایت الکتریکی، میزان عمق و شفافیت آب با فراوانی نسبی میگو همبستگی معنی دار مشاهده شد، به طوری که با افزایش شوری، سختی و هدایت الکتریکی، فراوانی میگوها افزایش یافت، لیکن فراوانی با میزان اکسیژن و شفافیت آب همبستگی منفی داشت. اگرچه اکسیژن محلول آب یکی از عوامل تأثیرگذار بر تراکم موجودات هست، اما با نتایج به دست آمده، می تواند نشان دهنده این باشد که میگوی مورد مطالعه وابستگی کمتری به اکسیژن دارد، هرچند با توجه به دامنه مناسب اکسیژن در تمامی نواحی، نمی توان این عامل را در تفاوت فراوانی میگو در مناطق مورد مطالعه به صورت عامل تأثیرگذار بررسی کرد. اکسیژن در برخی ماهها اگرچه تفاوت معنی داری را نشان داد و در ماههای گرم میزان آن پایین بود، لیکن حد نامناسب و کشنده ای را نداشت. Zimmerman (۱۹۹۸) دامنه مناسب اکسیژن را ۷-۳ میلی گرم در لیتر بیان نمود. اکسیژن کم تر از ۲ میلی گرم در لیتر باعث تنش در میگوها می شود (Rogers and Fast, 1988). همچنین بین فراوانی میگو با pH و مواد آلی خاک تفاوت معنی دار مشاهده نشد، توجیه آن می تواند وضعیت تقریباً مناسب آن ها در طول سال باشد. pH در طی دوره نمونه برداری نیز در وضعیت تقریباً مناسبی قرار داشت. Zimmerman (۱۹۹۸) و Santos و همکاران (۲۰۰۶) دامنه مناسب pH را برای میگوهای آب شیرین به ترتیب ۷-۸/۵ و ۷-۹ گزارش کردند.

Diaz-Barbosa (۱۹۹۵) بیان کردند که مرگومیر با pH کم تر از ۸/۹ می تواند کاهش یابد، هرچند عمده ترین عامل دما است. Hummel (۱۹۸۶) گزارش کرد که مرگ دسته جمعی میگوها در pH های ۹/۵ و بیش تر رخ می دهد، اگرچه در ماههای تولیدمثل این عامل بالای ۸/۴ بود، لیکن عامل دما نقش مهم تری را ایفا می کند. شوری آب تالاب انزلی با توجه به ارتباط آن با دریاچه خزر و نیز وضعیت تبخیر و بارندگی، وضعیت متفاوتی را در طی مدت نمونه برداری نشان داد. کمترین میزان شوری در اسفند می تواند به دلیل بارندگی زیاد، پایین بودن دما و تابش نور و در نتیجه کاهش تبخیر آب و بیشترین آن در مرداد به جهت کاهش بارندگی، تبخیر زیاد، همچنین ورود آب دریا به تالاب باشد. برخی میگوهای آب شیرین مانند *M. rossenbergii* در هنگام تولیدمثل برای حیات تخم و لاروها به شوری ۲۰-۱۰ گرم در لیتر نیاز دارند اما در جمعیت های میگوی رودخانه ای شرق (*M. nipponense*) برخی به ناحیه مصبی و گروهی در آب های شیرین داخلی زندگی می کنند (Mashiko, 2000). سختی آب در بیش تر ماه های سال به ویژه در ماه های تولیدمثل، میزان بالایی داشت. شفافیت آب اگرچه در برخی ماه های سال مناسب نبود، اما در فصول تغذیه و رشد وضعیت مناسبی را نشان داد. Zimmerman (۱۹۹۸) میزان مناسب سختی و شفافیت آب را برای *M. rossenbergii* به ترتیب ۱۵۰-۳۰ میلی گرم در لیتر و ۴۰-۲۵ سانتی متر بیان کرد.

مواد آلی خاک به غیر از خرداد و مرداد که برابر ۹/۸ درصد بود در بقیه ماهها در دامنه ۱/۸-۰/۹ قرار دارد. حد مجاز مواد آلی در استخرهای پرورشی میگو برای حالت غنی از مواد آلی، ۵ درصد بوده و مواد آلی بیش تر از حد مجاز نیز می تواند باعث آلودگی گردد (Shishechian and Yusoff, 1999 1977). حداقل آن برای برخی موجودات کف زی از قبیل پرتاران، ۱/۵ درصد است که می تواند باعث گسترش و فراوانی بنتوز و میگو شود (Olive and Garwood, 1981). بین فراوانی با جنس بستر ارتباط وجود دارد. بیشترین فراوانی میگو در بسترهای لوم رس سیلتی مشاهده شد و فراوانی در بسترهای دیگر تقریباً مشابه بود. میگو از جانوران کفزی بوده و عمده وقت خود را برای تغذیه در نزدیکی یا کف بستر می گذراند، جنس بستر می تواند از یک سو در میزان نگهداری مواد آلی و از سوی دیگر در جابجایی موجودات بنتیک و میگوها نقش عمده ای داشته باشد، به طوری که موجودات بنتیک، بسترهای با ذرات درشت تر را مناسب تر برای قابلیت نفوذ آسان و بیش تر دارند (خضری، ۱۳۷۹). شاید یکی از دلایل دوام پست لارو میگوی *M. nipponense* در آب های زمستانی تالاب با دمای کم تر از ۱۰ درجه سانتی گراد، جابجایی مناسب آن ها و نفوذ در بستر باشد. از سوی دیگر اندازه ذرات ریز، مواد آلی بیشتری را در خود جای می دهد (Meyer, 1987) و هرچه ذرات سیلت بیش تر باشد، مواد آلی موجود در بستر نیز بیش تر می شود (Moopam, 1989)، لیکن با توجه به این که جنس بستر تالاب در بیش تر نقاط تالاب عمدتاً لومی با ترکیبی از سنی و سیلت است، می توان گفت وضعیت متعادل و بستر مناسبی برای زندگی میگوها می باشد. میزان فراوانی میگو در نواحی

مختلف اختلاف معنی‌داری را نشان نداد، لیکن بیش‌ترین و کم‌ترین فراوانی به‌ترتیب در بخش شرقی و غربی تالاب بود. با توجه به مشابه بودن عوامل فیزیکی شیمیایی آب و بستر، به‌غیر از pH که در تالاب غربی بیش‌تر (میانگین $8/5 \pm 0/1$) از سایر مناطق بود، شاید بالا بودن آن در ناحیه مذکور می‌تواند یک عامل تأثیرگذار در کاهش فراوانی باشد.

نتایج کلی به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که فراوانی جنس نر به ماده بیش‌تر بوده و تفاوت نسبت جنسی در نقاط مختلف تالاب وجود دارد. شرایط دمایی و عوامل محیطی بررسی‌شده در فصل زادوولد برای فعالیت میگو فراهم و باوجود شرایط نامناسب دمایی در پاییز و زمستان می‌توانند دوام یابند. فراوانی نسبی تعداد و توده زنده در ماه‌های مختلف، متفاوت بوده، اما در مناطق مختلف موردبررسی تقریباً یکسان بود. پیشنهاد می‌گردد در راستای صید تجاری، همچنین در جلوگیری از افزایش بیش‌ازحد جمعیت آن‌ها و آسیب به گونه‌های بومی، به شکل کنترل‌شده نسبت به صید این میگو در تالاب، اقدام شود.

سپاسگزاری

بدین‌وسیله مراتب قدردانی و تشکر خود را از گروه شیلات و منابع طبیعی دانشگاه گنبدکاووس، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان گیلان، دفتر آموزش کارکنان سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی و موسسه آموزش عالی علمی کاربردی جهاد کشاورزی، همچنین از اداره کل حفاظت محیط‌زیست گیلان، جهت کمک و همکاری در اجرای این پروژه اعلام می‌دارد.

منابع

- بندانی، غ.، خوشباور رستمی، ح.، کیمرام، ف.، صدیقی، ا. و میرشکار، د.، ۱۳۹۲. اولین گزارش میگوی (*Macrobrachium nipponense*) در تالاب‌های آلاگل، آماگل و آجیگل استان گلستان. مجله علمی شیلات ایران، شماره ۳، صفحات ۱۷۰-۱۶۴.
- تحقیقی، م.، پاشایی‌راد، ش.، علاف نویریان، ح. و تحقیقی، ه.، ۱۳۹۱. بررسی بیولوژیکی میگوی (*Macrobrachium nipponense de Haan, 1849*) در رودخانه سیاه‌درویشان، استان گیلان. فصلنامه علمی- پژوهشی محیط‌زیست جانوری، شماره ۴، صفحات ۱۱۲-۱۰۳.
- خضری، ح.، ۱۳۷۹. بررسی بی‌مهرگان کفزی در استخرهای مزارع پرورش میگو سایت حله بوشهر. مرکز تحقیقات شیلات خلیج فارس، بوشهر. ۱۴ ص.
- عبدالملکی، ش.، ۱۳۸۲. پراکنش، پویایی جمعیت و ارزیابی ذخایر میگوهای دریای خزر، گونه‌های جنس *Palaemon* در سواحل استان گیلان. رساله دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ۲۵ ص.
- عبدالملکی، ش.، میرزاجانی، ع.، خداپرست، ح.، صابری، ح.، بابایی، ه.، سبک‌آرا، ج.، مکاری، م.، خطیب حقیقی، س.، غنی‌نژاد، د.، یوسف‌زاد، ا.، نوروزی، ه.، نهرور، م. ر.، خدمتی، ک.، نیک‌پور، م.، راستین، ر. و محسن‌پور، ح.، ۱۳۹۱. مطالعه سد خاکی خندقلو شهرستان ماهنشان استان زنجان، موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور، تهران، ۲۰۶ ص.
- گرگین، س. و علیمحمدی، ا.، ۱۳۸۳. نخستین گزارش از وجود میگوی آب شیرین *Macrobrachium nipponense* در ایران و مقایسه مورفولوژیک آن با گونه *Macrobrachium rosenbergii* مجله پژوهش و سازندگی، شماره ۶۵، صفحات ۵۹-۵۷.
- منوری، م.، ۱۳۶۹. بررسی اکولوژیکی تالاب انزلی، اداره کل حفاظت محیط‌زیست گیلان، ۲۲۷ ص.
- نظمی، ع.، ۱۳۹۲. ارزیابی میزان تخریب تالاب بین‌المللی انزلی با استفاده از مدل تخریب اکولوژیک پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم و فنون دریایی خرمشهر، دانشکده علوم دریایی، ۷۰ ص.

Bandani, G., 2012. Population structure and relative growth of Oriental River freshwater prawn *Macrobrachium (Macrobrachium nipponense) holthuis* in Alagol lagoon, Iran. State Agrarian university of Armenia, 3-4: 226-231.

Bandani, G. and Shokri, M., 2012. Length-Weight Relationship and Condition Factor of *Macrobrachium nipponense* (De Haan, 1849) Ajigol wetland, Golestan province (Iran). State Agrarian university of Armenia, 5-6: 376-380.

- Bouyoucos, G. J., 1936.** Directions for making mechanical Analysis of Soils by the Hydrometer method. Soil Science, 4: 225-228.
- Cai, Y. and Ng, P. K. L., 2002.** The freshwater palaemonid prawns of Myanmar (Crustacea: Decapoda: Caridea). Hydrobiologia, 487: 59-83.
- Cai, Y. and Shokita, S., 2006.** Report on a collection of freshwater shrimps (Crustacea: Decapoda: Caridea) from the Philippines, with descriptions of four new species. The Raffles Bulletin of Zoology, 54: 245-270.
- Chong, Samuel S. C., Khoo, H. W. and Peter, K. L. N G., 1987.** Presence of the Japanese freshwater prawn *Macrobrachium nipponense* (DE HAAN, 1849) in Singapore. Zoologische Mededelingen, 61 (22): 313-317.
- DE Grave, S. and Ghane, A., 2006.** The establishment of the Oriental River Prawn, *Macrobrachium nipponense* (de Haan, 1849) in Anzali Lagoon, Iran. Aquatic Invasions, Vol. 1, Issue 4: 204-208.
- Díaz-Barbosa, M., 1995.** Supervivenciay aclimatación de postlarvas de *Macrobrachium rosenbergii* (De Man 1979) a valores altos de pH ajustadocon borato-HCl. M.Sc. Thesis, University of Puerto Rico.
- Hummel, C. G., 1986.** Effects of high pH on the mortality of *Macrobrachium rosenbergii*(De Man) postlarvae in green and clear water. M.Sc. Thesis, University of Puerto Rico.
- Imanpour Namin, J., Nami, E. and Heidary, S., 2014.** Length-Weight Relationship and Fulton's Condition Factor of *Macrobrachium nipponense* (Dehaan, 1849) in southern coasts of the Caspian Sea-Iran. International journal of Advanced Biological and Biomedical Research, 2(5): 1650-1656.
- Kamita, T., 1970.** Studies on the freshwater shrimps, prawn and crayfish of Japan.Enlarged and revised edition. Matsue (Japan): Sonoyama-Shoten Publishing.
- King, M., 2007.** Fisheries biology, Assessment and management. Second edition. Blackwell publishing ltd, ISBN: 978-1-4051-5831-2.
- Kingdom, T. and Erondy, E. S., 2013.** Reproductive Biology of African River Prawn *Macrobrachium vollenhovenii* (Crustacea, Palaemonidae) in the Lower Taylor Creek, Niger Delta, Nigeria. Ecologia Balkanica, 5(1).
- Mashiko, K., 2000.** Variations in body size of individuals at sexual maturity among local populations of the freshwater prawn *Macrobrachium nipponense* (De Haan), with special reference to freshwater colonization. Crustacean Researches, 29: 20-26.
- Meyer, L., 1987.** Aspects of benthic community structure. Springer-Verlag publication.
- Mirabdullaev, I. M. and Niyazov, D. S., 2005.** Alien Decapods (Crustacea) in Uzbekistan. Abstracts of the II International Symposium Invasion of Alien Species in Holarc-tic, seconded. Borok, Russia.
- Moopam, 1989.** Manual of oceanographic observations and pollutant analysis methods, Ropme. Kuwait, 283p.
- New, N., 2015.** Email to Shrimp News International. Subject: Michael New's Comments on the Article "Freshwater Prawn Farming in China—History and Status.
- Nguyen, Q. A., Phan, D. P., Phan, T. A., Nguyen, T. T., Ly Ngoc, T. and Le Phuoc, B., 2003.** Experiments on seed production and commercial culture of the freshwater prawn (*Macrobrachium nipponense*). Proceedings of the 6th Technical Symposium on Mekong Fisheries, Pakse, Lao PDR, Pp 26-28.
- Oh, C. W., Hartnoll, R. G. and Nash, R. D. M., 1999.** Population dynamics of the common shrimp, *Crangon crangon* (L.), in Port Erin Bay, Isle of Man, Irish Sea. ICES Journal of Marine Science, 56: 718-733. 1999.
- Olive, P. J. W. and Garwood, P. R., 1981.** Gametogenic cycle and population structure of Nereis (Hediste) diversicolor and Nereis (Nereis) pelagica from northeast England. Journal of the Marine Biological Association of the United Kingdom, 61: 193-213.
- Pralon, B. G. N. and Negreiros-Fransozo, M. L., 2006.** Population biology of *Palaemon (Palaeander) northropi Rankin*, 1898(Crustacea, Decapoda, Palaemonidae) in a tropical South American estuary. Acta limnol. Bras, 18(1): 77-87.
- Robertson, S., 2011.** Direct Estimation of Organic Matter by Loss on Ignition: methods Property of SFU soil science lab, 1-11.
- Rogers, G. L. and Fast, A. W., 1988.** Potential benefits of low energy water circulation in Hawaiian prawn ponds. Aquacultural Engineering, 7(3): 155-165.

- Salman D. S., Timothy, J. P., Murtada, D. and Nasser Ama'al, G. Y., 2006.** The invasion of *Macrobrachium nipponense* (De Haan, 1849) (Caridea: Palaemonidae) into the Southern Iraqi Marshes. *Aquatic Invasions*, 1(3): 109-115.
- Santos, J. A., Sampaio, C. M. S. and Soares Filho, A. A., 2006.** Male Population Structure of the Amazon River Prawn (*Macrobrachium amazonicum*) in a natural environment. *Nauplius*, 14(2): 55-63.
- Shishechian, F. and Yusoff, F. M., 1999.** Composition and abundance of macrobenthos in intensive tropical marine shrimp culture ponds. *Journal of the world aquaculture society*, 30(1): 128-133.
- Tawari-Fufeyin, P., Ekaye, S. A. and Ogirigi, U., 2005.** Contribution to the biology of *Chrysichthys nigrodigitatus* (1803) in Ikpoba River, Benin City. Nigeria. *Journal of Agriculture, Forestry and Fisheries*, 6(1): 19-23.
- Valenti, W. E. J. T. E. Mello, J. T. E. and Looao, V. L., 1987.** Crescimento de *Macrobrachium acanthurus* (Wiegmann, 1836) do Rio Ribeira do Iguape (Crustacea, Decapoda, Palaemonidae). *Revista Brasileira Bio I*, 47(3): 349-355.
- Wang, W. N., Wang, A. L., Liu, Y. Xiu, J., Liu, Zh. B. and Sun, R. Y., 2006.** Effects of temperature on growth, adenosine phosphates, ATPase and cellular defense response of juvenile shrimp *Macrobrachium nipponense*. *Aquaculture*, 256: 624-630.
- Yu, H. P. and Miyake, S., 1972.** Five species of the genus *Macrobrachium* (Crustacea, Decapoda, Palaemonidae) from Taiwan. *Ohmu*, 3: 45-55.
- Zimmermann, S., 1998.** Manejo da fase de crescimento final. In: Valenti, W.C. (ed). *Carcinicultura de Água Doce: Tecnologia para a Produção de Camarões*. Fundação de Ampara à Pesquisa do Estado de São Paulo (FAPESP), São Paulo and Instituto Brasileiro do Meio Ambiente e dos Recursos Naturais Renováveis (IBAMA), Brasília, Pp. 191-215.